

דברים שאמרת ב"סקס אחר" ופאנל פונדקאות במסגרת ארועי הגאווה 2012 .

מאת: נופר ליפקין.

- היה מפתה אולי להתייחס למסקנות של ועדת מור- יוסף, אבל אני לא אעשה את זה ב- 10 הדקות שיש לי
- בעיקר כי נראה שהשאלות המהותיות לגבי "אתיקה של פונדקאות" יישארו זהות גם במשטר המשפטי הקיים וגם תחת משטר משפטי אחר, שאולי יתפתח במידה שההמלצות של דעת הרוב בוועדת מור יוסף או חלקן יקבלו ביטוי בחקיקה.
- בכל מקרה, גם היום וגם אם ההמלצות של הוועדה ייושמו הדרך פתוחה בפני מי שרוצה או רוצה להביא ילדות לעולם בדרך של פונדקאות בתשלום.
- השאלה שאני ארצה להתמקד בה היא הסוגיות האתיות בתוך תהליך הפונדקאות עצמו, שהיא שאלה נפרדת לגמרי מהשאלה האם צריך או לא צריך לאסור על פונדקאות בתשלום, וגם נפרדת לגמרי מהשאלה האם ראוי או לא ראוי לבחור להביא לעולם ילדות עם פונדקאית בתשלום.
- בשיח על פונדקאות, לפעמים יש נטיה לדבוק בסימאות שבמקומות אחרים בפעילות הפוליטית שלנו לפחות חלקנו אולי ביקורתיות כלפיהם. חלק מהן הן:
 - שוק חופשי: כולנו חזקות, כולנו אוטונומיות, אם אנחנו עושות משהו סימן שזה נכון לנו, והחברה לא צריכה להתערב בכלום ולא להגן על אף אחת.
 - אין בכלל על מה להגן. להיות בהריון זה כיף, למסור תינוק זה כמו למסור מעיל משנה שעברה, הסיכונים הרפואיים בהריון זה כמו שפעת ולא ברור על מה כל המהומה.
 - כל דבר זה כמו כל דבר אחר. בכל עבודה סובלים. גם להקליד 8 שעות ולהביא קפה זה לא כיף. כל עבודה עם הסבל הייחודי שלה.
 - כמובן שיש גם סימאות נגדיות: פונדקאות זה כמו זנות, אסור למכור את הגוף.
 - וכמובן שבכל סימא יש גרעין של אמת- אחרת הן לא היו יעילות ולא היינו משתמשות בהן.
 - וכמובן שהבאתי כאן את כל הסימאות להקצנה ואולי יש בזה גרעין של דמגוגיה.
 - בכל זאת, מה שהייתי רוצה לעשות זה קצת לרדת מרמת הסימאות וקצת לפרק את הסוגיות האתיות שכרוכות בפונדקאות בתשלום- עד כמה שאפשר.
- הדילמה האתית הראשונה והבסיסית בעיני – "החטא הקדמון" - היא
 - המתח המובנה בין הרעיון של משפחה גרעינית כמעט- נורמטיבית, שמורכבת מזוג הורים וילדה ששייכת רק להם ולא משותפת עם אף אדם אחר, לבין העובדה

- שבמקרים שאף אחת משני ההורים לא יכולה לשאת הריון [בין אם זה בגלל שזו אשה לא פוריה ובין אם זה גבר], הרעיון הזה לא יכול בעצם לצאת לפועל.
- עד שנמצא דרך לגדל ילדות באינקובטור, הדבר היחיד שיכול לצאת לפועל במציאות הוא שיתוף של אשה (אם מדובר בגבר/ים) או של עוד אשה (אם מדובר באשה לא פוריה)- אשה שיכולה לשאת הריון וללדת.
 - המציאות הזאת יוצרת בהכרח סוג של מערכת יחסים, וזאת מערכת יחסים שאי אפשר ולא ראוי להתעלם מההיבטים הרגשיים והחברתיים שלה.
 - קודם כל, זאת מערכת יחסים מפני שהריון ולידה הם תהליכים עמוקים וזהותיים. כנראה גם מעצם טיבם, למרות שכמובן יש מקום להטיל ספק רציני בכל מה שנתפס כטבעי והכרחי מבחינה ביולוגית, אבל בכל מקרה כי כולנו כולל נשים פונדקאיות חיות בחברה שבה הריון ולידה נתפסים ככה, וכולנו מושפעות במידה כזו או במידה אחרת מהתפיסות האלו. אנחנו גם כמובן שונות מאד אחת מהשניה. וכמו שזה בעצם לא מובן מאליו שנשים ירגישו קשר לתינוק שילדו - ולא תמיד קורה, וגם לא מובן מאליו שהורים ירצו תמיד לגדל את הילדים שלהם - ולא תמיד קורה, ככה גם יכול להיות שחלק מהפונדקאיות לא עוברות תהליכים רגשיים מורכבים שקשורים להריון, ומבחינתן זה כמו לעבוד בבנק, אבל מחקרים מראים, ואני חושבת שזה גם מאד צפוי, שעבור חלק גדול מהפונדקאיות זה לא ככה, פונדקאיות מספרות שהן היו צריכות לעשות עבודה רגשית מאד מורכבת כדי לא להיקשר לעובר, הרבה פונדקאיות סיפרו שביקשו ניתוח קיסרי כי פחדו להתקשר בזמן הלידה, פונדקאיות לא הסתכלו על מסך המוניטור, לא נגעו בבטן, יצרו "מפות" של חלקים בגוף ששייכים להריון הפונדקאי ולא לעצמן. לא מעט פונדקאיות סיפרו שהיה אכפת להן מהילדה, שהיה חשוב להן לדעת מה קורה אתה, וחשוב לדעת שהיא נאהבת ומקבלת טיפול טוב.
 - זאת גם מערכת יחסים מפני שהאנשים שמעורבים- האדם או הזוג שרוצה את הילדה והאשה הפונדקאית שיוולדת אותה הם שותפים בתהליך שהוא משמעותי ורגשי עבור כל הצדדים- שותפים בתקוות ובאכזבות ובמתחים של טיפולי פוריות שמצליחים או לא, שותפים בהחלטות שיכולות להיות משמעותיות לעתיד של הילדה ולאנשים שיגדלו אותה אבל גם לגוף של האשה הפונדקאית ולעתיד שלה ושותפים ביצירת חיים.
 - וזאת גם מערכת יחסים כי האשה הפונדקאית תמיד תהיה חלק מההיסטוריה ומהזהות של הילדה שנולדה בתהליך, כמו שההורים הביולוגיים הם חלק מההיסטוריה והזהות של ילדות באימוץ.

- כל אלו, וגם הסיכונים הרפואיים המשמעותיים שפונדקאיות חשופות להם, מצביעים על זה שזאת מערכת שמתאים לחשוב עליה יותר במונחים של הסדרה של יחסי משפחה קרובים יותר או קרובים פחות,
- ומאד לא מתאים לחשוב עליה במונחים של התקשרות חד פעמית עסקית של כביכול "כסף תמורת מוצר".
- רוב האנשים שמעורבים בפונדקאות באמת לא חושבים עליה ככה, לפחות בחלק מהשלבים. תוך כדי התהליך נוצרים הרבה פעמים קשרים של קרבה, שיתוף והכרת תודה, בודאי אם התהליך נעשה בישראל, אבל גם אם הוא נעשה בחו"ל וכולנו קראנו כתבות וראינו סרטים. הדברים האלה הם כמובן מאד ראויים ונכונים ומכבדים את התרומה של האשה נושאת ההריון כאדם שותף ולא ככלי, והרבה פונדקאיות סיפרו שמערכת היחסים הזו והכרת התודה היתה בעלת תרומה מכריעה לשביעות הרצון שלהן מההליך, והרבה פונדקאיות גם אומרות שהפונדקאות היתה חוויה טובה ומשמעותית ומתגמלת מבחינתן, ובדיוק בגלל זה- לא בגלל שהן קיבלו סכום כזה וכזה שאחר כך עשו אתו משהוא אלא כי הרגישו שעשו משהוא חשוב, הרואי, משמעותי ומוערך.
- האתגר כאן הוא שמערכת היחסים הזאת לא לגמרי מסתדרת עם הקונספט (או יותר נכון- התכתיב החברתי שממושג כצורך או כזכות) של המשפחה הכמעט- נורמטיבית הגרעינית הזוגית, ומבחינת ההורים המזמינים לא תמיד רצויה ובפרט לא אחרי שקיבלו את התינוק. עוד יותר קשה ליישם מערכת יחסים מכבדת משתפת וארוכת טווח במידה כזו או אחרת כשהפונדקאות נעשית בחו"ל, כשהאשה ששותפה בפונדקאות רחוקה, גם גיאוגרפית, גם לפעמים מבחינת מעמד סוציו- אקונומי והשכלה ואפילו לא תמיד מדברת אותה שפה.
- זה עוד יותר מסובך כאשר אנחנו זוכרות שפונדקאות בתשלום, גם בארץ וגם בחו"ל היא לא רק מערכת יחסים בינאישית אלא גם תעשייה משגשגת שמעורבים בה גורמים מסחריים שהמטרה שלהם היא להרוויח. ההיקף של תעשיית הפונדקאות בהודו, למשל, מוערך בחצי מיליארד דולר בשנה. המעורבות הזו של גורמים מסחריים מול נשים שמגיעות לפונדקאות לא מעמדה של כוח יוצרת גם היא קושי מובנה.
- השאלה האתית השנייה קשורה לאוטונומיה של פונדקאית בתשלום והזכויות שלה על הגוף של עצמה במהלך טיפולי הפוריות וההריון. והיא נובעת משני מקורות.
 - המקור הראשון הוא שבדרך כלל במהלך הריון אשה נושאת ילד שהיא אח"כ תגדל, ויש לה אינטרס לא להסתכן. בפונדקאות אין אינטרס כזה, או לפחות ההורים המזמינים יכולים לחשוש שאין, והם תלויים בפונדקאית.

- המקור השני הוא שכשמשלמים תמורת נשיאת ההריון עלול להיות נדמה שהכסף קונה גם זכויות על הגוף של האשה שבגוף שלה גדל תינוק שעתידי לעבור למי שהזמין אותו.
- אני חושבת שצריך בנקודה הזאת להיות מאד ברור, גם מבחינת הסדרה ורגולציה וגם מבחינת מי שמעורב בתהליך כ"צרכן" שכמו שלא יעלה על הדעת שמהוא יתערב בהחלטות של בת זוגו על הגוף שלה במהלך ההריון ככה גם לא עולה על הדעת שמהוא שמשלם יוכל לעשות את זה.
- יש פה איזורים מאד אפורים ואיזורים שבהם יש התנגשות ברורה בין האינטרסים של הפונדקאית לבין האינטרסים של המזמינים, והאתגר להיצמד להתנהגות אתית לא פשוט- נושאים של אוטונומיה בקבלת החלטות רפואיות, ההחלטה כמה עוברים להחזיר לרחם, חופש מלא להחליט על הפלה כולל בלי סנקציות כלכליות וכמובן חופש תנועה מלא.
- שוב כמובן הרבה יותר קשה להבטיח שאין בעיות מהסוג הזה כשפונדקאות נעשית בחו"ל, וחשוב גם להבטיח שההסכמה של הפונדקאית לתהליך היא הסכמה אמיתית, שהסיכונים ברורים לה, שאין עליה לחץ והיא לא במצוקה. בדו"ח ועדת מור- יוסף מסופר על מקרים קונקרטיים שבהם הוכנסו ילדים לישראל אחרי פונדקאות בחו"ל ושבהם התעוררו חששות כבדים לגבי ניצול- במקרה אחד הוחתמה פונדקאית שלא ידעה קרוא וכתוב על חוזה ארוך באנגלית. במקרה אחר הוחתמה פונדקאית על חוזה בשלב מתקדם בהריון בלי שזכויותיה הוסדרו קודם לכן. המתאמת הבינמשרדית לסחר בבני אדם, עו"ד גרשוני, חשבה שחלק מהסכמי הפונדקאות החו"ל דרקוניים ושוללים מהפונדקאית זכויות יסוד.
- השאלה האתית השלישית קשורה לתשומת לב להקפדה על פיצוי כלכלי הוגן לפונדקאית. גם כאן יש התנגשות בין האינטרסים של הזוג המזמין לאינטרסים של הפונדקאית, וגם כאן יש פיתוי חזק להסתמך על הפנטזיה של השוק החופשי והרצון החופשי כביכול של הפונדקאית.
 - חלוקת תשלומים הוגנת- 61% לא יולדות בסוף (תשלום עבור סיכון ועבודה, לא עבור מוצר- שהרוב המכריע של פונדקאיות עושות פונדקאות כי הן צריכות כסף, הסיכון לאין מוצר צריך ליפול על המזמינים שיזמו הכנסה של אדם אחר לסיכון לטובת הגשמת הרצונות שלהם).
 - סיכונים של פגיעה לא צפויה שאי אפשר לבטח מפניה צריכים ליפול על מי שיזם את התהליך. (המקרה של פגיעה ברחם).
 - שוב קשה יותר בחו"ל- דו"ח של ארגון נשים מגוג'ראת חשף מקרים מטרידים של נשים שנוצלו כלכלית, שלא נחתמו אתם חוזים עד לשלב מתקדם בהריון (כמו המקרה שהגיע לישראל), נשים שעברו 20-25 מחזורי IVF וושקיבלו פיצוי זעום.

- ואחרי כל זה, לא מיותר להגיד שהדילמות האתיות האלו שיוצרות אתגרים מאד מורכבים למי שצריך לעמוד בהן, הן לא קשיים בשוליים שאפשר להתגבר עליהם בצורה טובה באמצעות רגולציה כזאת או אחרת, או רצון טוב או הסברה, אלא קשיים שמובנים בליבה של ההליך של פונדקאות בתשלום. לאור כל אלו, הייתי מעדיפה שפונדקאות בתשלום לא תהיה אופציה שמותרת בישראל, ואם תהיה מותרת שלא אופציה שהרבה רוצים לבחור בה.
- בזה אני כמובן שותפה לדעת המיעוט בועדת מור יוסף, וכדאי לציין שמדובר בדעת מיעוט חזקה של 5 חברים, וגם כדאי לציין שדעת המיעוט מציינת שאין אף מדינה בעולם פרט לישראל בה הותרה פונדקאות בתשלום.
 - o בצרפת בועדה הלאומית המייעצת לביואתיקה. עמדת הרוב היתה שצריך לאסור כליל פונדקאות ועמדת המיעוט היתה שצריך להתיר פונדקאות אלטרואיסטית. אף אחד מבין 40 החברים לא חשב שיש להתיר פונדקאות בתשלום.
 - o בקנדה נחקק חוק ב- 2004 שאוסר פונדקאות מסחרית.
 - o באוסטרליה הותרה פונדקאות אלטרואיסטית ונאסרה פונדקאות מסחרית
 - o באנגליה תוקן החוק ב- 2008 כך שפונדקאות הותרה גם לזוגות חד- מיניים, אבל החוק ממשיך להתיר פונדקאות אלטרואיסטית בלבד.